

Damian Szeleszczuk

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 19.02.2020 r., I KA 10/19¹

*Comments to the verdict of 19 February 2020
of the Supreme Court (I KA 10/19)*

Abstract

This comment on the judgment is about degradation. Degradation is an important element of the sanctions system in Polish military criminal law. The author accepts the position of the Supreme Court on this punishment. In the presented study, based on the verdict of 19 February 2020, as well as previous verdicts of the Supreme Court, the premises for its adjudication and the function of degradation were analyzed. The article is also intended to indicate the practical and theoretical problems that the application of this punishment entails.

Keywords: *penal measures, degradation, military criminal law*

Streszczenie

Przedmiotem glosy jest degradacja, funkcjonująca jako istotny element systemu sankcji w polskim wojskowym prawie karnym. Autor przyjął stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w orzeczeniu z 19.02.2020 r., odnośnie tego środka karnego. Opierając się na powyższym wyroku oraz na innych orzeczeniach Sądu Najwyższego, dokonał gruntownej analizy przesłanek orzekania oraz funkcji degradacji. Opracowanie ma na celu wskazanie praktycznych i teoretycznych problemów, jakie pociąga za sobą stosowanie tej kary.

Słowa kluczowe: *środki karne, degradacja, wojskowe prawo karne*

Dr Damian Szeleszczuk, Katedra Prawa Karnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska, ORCID: 0000-0002-7062-3145, e-mail: d.szeleszczuk@wp.pl

Data zgłoszenia tekstu przez autora: 4.01.2021 r.; data zaakceptowania do publikacji: 3.02.2022 r.

¹ LEX nr 3056892.

„Ratio legis stosowania środka karnego w postaci degradacji jest ochrona autorytetu wynikającego z posiadania stopnia wojskowego, bez którego niemożliwe jest prawidłowe funkcjonowanie wojska, mającego hierarchiczną strukturę.”

Kanwą dla komentowanego orzeczenia był następujący stan faktyczny. W dniu 17.01.2018 r. w miejscowości C. major M.W., „działając w celu osiągnięcia korzyści majątkowej złożył do Dowódcy (...) Brygady Obrony Terytorialnej w C. wniosek o przyznanie należności pieniężnych z tytułu przeniesienia służbowego wraz z fakturą VAT nr (...) /2017 z dnia 20 listopada wystawioną przez F. w S. za usługę przewozu urzędzeń domowych z R. do C. wartości 5600 zł, mimo że wskazana usługa transportowa nie była wykonana, czym wprowadził w błąd doprowadzając do niekorzystnego rozporządzenia mieniem, poprzez przyznanie mu na tej podstawie decyzją nr (...) /2018 z dnia 22 lutego 2018 r. Dowódcy wymienionej jednostki wojskowej świadczenia pieniężnego tytułem zwrotu kosztów przewozu urzędzeń domowych, a następnie wypłacenie mu w dniu 15 marca 2018 r. kwoty 5600 zł na podstawie zatwierdzonej przez Komendanta (...) Wojskowego Oddziału Gospodarczego w Z. listy zbiorczej dodatkowych należności”¹. Oskarżony został uznany za winnego popełnienia przestępstwa z art. 286 § 1 Kodeksu karnego² w zb. z art. 273 k.k. w zw. z art. 271 § 1 k.k. i za przestępstwo to przy zastosowaniu art. 37a k.k. Sąd Okręgowy w W. wymierzył mu karę grzywny w wysokości 40 stawek dziennych po 100 zł każda.

Wyrok ten został zaskarżony przez prokuratora na niekorzyść oskarżonego w części dotyczącej orzeczenia o karze. Podstawą zarzutu apelacyjnego była rażąca „niewspółmierność środka karnego, poprzez nieorzeczenie wobec majora M. W. środka karnego w postaci degradacji i niesłuszne uznanie, że major M. W., mimo skazania za przestępstwo umyślne – oszustwo z art. 286 § 1 k.k., którego rodzaj, sposób i okoliczności popełnienia, zwłaszcza działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nie pozwalają przyjąć, że utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego, podczas gdy prawidłowa ocena prowadzi do przyjęcia wniosku przeciwnego i pozwala na orzeczenie środka karnego w postaci degradacji. Prokurator wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez orzeczenie wobec oskarżonego środka karnego w postaci degradacji”³.

Zarówno teza orzeczenia, jak i jego uzasadnienie zasługują na aprobatę. Mogą one stanowić dobry punkt wyjścia dla rozważań na temat degradacji, stanowiąc z jednej strony swoistego rodzaju podsumowanie dotychczasowego dorobku orzeczniczego najwyższej instancji sądowej, a z drugiej – jego zaktualizowane rozwinięcie. Glosowane orzeczenie zawiera również treści inspirujące do dyskusji nad istotą degradacji, jej funkcjami, jak również sensem jej utrzymywania w systemie wojskowych środków penalnych, zwłaszcza wobec dokonujących się w wojsku przemian, wpływających na denotację tradycyjnych pojęć składających się na żołnierski etos. Potrzeba takiej dyskusji staje się tym bardziej oczywista,

¹ Wyrok Sądu Najwyższego (dalej SN) z 19.02.2020 r., I KA 10/19, LEX nr 3056892.

² Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 2345 ze zm.) – dalej k.k.

³ Wyrok SN z 19.02.2020 r., I KA 10/19, LEX nr 3056892.

gdy uwzględnia się fakt, że degradację uznaje się za najbardziej dolegliwy wojskowy środek karny⁴, którego funkcje zostały w istocie zredukowane wyłącznie do represji⁵, w związku z czym jego orzekanie powinno być zarezerwowane do najpoważniejszych przestępstw, charakteryzujących się znacznym stopniem społecznej szkodliwości⁶. Aktualność podjętej w orzeczeniu problematyki potwierdzają również dostrzegane w piśmiennictwie tendencje do podmiotowego poszerzenia zakresu degradacji i objęcia nią także sprawców, którzy w chwili popełnienia czynu zabronionego, choć posiadali stopień wojskowy, to żołnierzami służby czynnej nie byli⁷. Warto dokonać szczegółowej analizy tego judykatu także z tego powodu, że Sąd Najwyższy rzadko ma okazję wypowiedzieć się w kwestii wojskowych środków karnych, co wynika z faktu, że w praktyce wymiaru sprawiedliwości stosuje się je wyjątkowo rzadko⁸.

Problematyki degradacji nie sposób analizować w oderwaniu od pojęcia etosu żołnierza i oficera. Zdaniem Marii Ossowskiej etos to styl życia jakiejś społeczności, przyjęta przez tę społeczność hierarchia wartości, formułowana w sposób wyraźny lub dająca się wyczytać z ludzkich zachowań⁹. Definicja ta podkreśla zarówno hermetyczność, jak i wyjątkowy charakter etosu danej grupy, co powoduje, że jest on specyficzny dla różnych społeczności czy struktur społecznych. Za Carlem von Clausewitzem można przyjąć, że o odrębności etosu wojskowego decyduje organizacja, obyczaje i prawa¹⁰. Oczywiście odrębność ta wynika z celów i zadań realizowanych przez wojsko, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. W powszechnym odczuciu była ona od zawsze w pełni uzasadniona i wypływała z wyjątkowej pozycji zajmowanej przez wojsko w społeczeństwie oraz z zaufania, jakim się je obdarza. Zaufanie miało swoje źródło w żołnierskim etosie, na który składały się m.in.: odwaga, honor, dyscyplina, gotowość do poświęceń w imię szczytnych ideałów, prawość charakteru, wierność, prawdomówność, solidarność wobec towarzyszy służby. Z tymi wartościami, normami i postawami wiązały się liczne przywileje, prawa honorowe, zaszczyty i uprawnienia. Były one tym większe, im wyższa ranga w wojskowej hierarchii. Z kolei im wyższa pozycja w hierarchii, tym wyższy poziom oczekiwań i zaufania wobec żołnierza. Nadużycie tego zaufania, przejawiające się w popełnieniu czynu zabronionego, sprzecznego z tym etosem, nie mogło pozostać bez reakcji karnej, której jednak nie ograniczano do środków penalnych analogicznych do tych, które stosowano wobec cywilów. Już w najodleglejszych czasach dostrzeżono, że specyfika służby wojskowej wymaga

⁴ Por. A. Ziółkowska [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2016, s. 1334.

⁵ Por. R. Janiszowski-Downarowicz, *Wojskowe środki karne* [w:] *Środki karne po nowelizacji w 2015 r.*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2016, s. 491.

⁶ Por. A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007 s. 592. W doktrynie postulowano, aby orzekanie degradacji zostało ograniczone do sytuacji, gdy sprawca popełnił przestępstwo z niskich pobudek. Por. S. Przyjemski, *Prawo karne wojskowe*, Gdańsk 1999, s. 95.

⁷ Por. S. Winik, M. Nowak, *Degradacja w praktyce – problematyka możliwości podmiotowego rozszerzenia stosowania środka karnego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2019/4, s. 44–61.

⁸ Według S. Winika i M. Nowaka od początku roku 2018 do połowy roku 2019 degradację orzeczono wobec 7 sprawców będących żołnierzami. Por. S. Winik, M. Nowak, *Degradacja...*, s. 45.

⁹ M. Ossowska, *Ethos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 2014, s. 7.

¹⁰ C. von Clausewitz, *O wojnie*, t. 1, Warszawa 1958, s. 157 i n.

zastosowania odmiennych środków prawnokarnej reakcji. Kara w wojsku musiała być odzwierciedleniem szczególnej pozycji żołnierza, z którą łączyło się nadzwyczajne zaufanie, jakim go obdarzano. Dotyczyło to zwłaszcza żołnierzy starszych stopniem, oficerów i podoficerów, w stosunku do których wymagania i oczekiwania kształtowały się na wyższym poziomie niż w przypadku żołnierzy szeregowych. W warstwie normatywnej oznaczało to konieczność pozbawienia żołnierzy tego, co decydowało o ich wyjątkowej pozycji, zarówno w społeczeństwie, jak i względem towarzyszy broni, czyli ogołocenie z godności, prestiżu, czci, szacunku, poważania i honoru¹¹. Stąd powszechna tendencja do stosowania wobec żołnierzy licznych kar na czci i honorze. Do jednej z nich należała degradacja – sankcja ściśle związana z hierarchią stopni wojskowych oraz ich rolą i znaczeniem w wojsku, a także poza nim¹². Degradacja stanowiła taką tradycyjną formę akcesoryjnej dolegliwości stosowanej wobec żołnierzy, której ostrze mierzyło przede wszystkim w honor i cześć skazanego¹³. Degradację w formie kary dodatkowej żołnierze odbierali jako bardziej dotkliwą niż kary zasadnicze (główne)¹⁴. Genezy tej kary należy doszukiwać się już w prawie rzymskim, gdzie występowała ona pod nazwą „*gradus deiectio*”¹⁵. Od najdawniejszych czasów była karą stosowaną wobec oficerów i podoficerów i oznaczała powrót do stopnia szeregowego, jak również obniżenie żołdu do poziomu przysługującemu szeregowemu¹⁶. W polskim wojskowym prawie karnym pojawiła się w XVII wieku i istniała aż do końca I Rzeczypospolitej¹⁷. Również w II Rzeczypospolitej stanowiła istotny element wojskowego systemu środków penalnych¹⁸. W Kodeksie karnym z 1997 r. dokonano istotnych zmian w ustawowym kształcie degradacji, przede wszystkim precyzując i zawężając podstawy jej orzekania.

Orzeczenie degradacji zależy od stwierdzenia, że sprawca utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego. Właściwości te to przymioty, które powinny charakteryzować żołnierza mianowanego na określony stopień wojskowy¹⁹. Można powiedzieć, że właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego to

¹¹ Por. M. Czyżak, *Odrębność polskiego prawa karnego wojskowego wobec prawa karnego powszechnego*, Warszawa 2010, s. 158.

¹² Por. J. Majewski [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. III. *Komentarz do art. 278–363*, red. A. Zoll, Warszawa 2006, s. 1017.

¹³ Por. w szczególności M. Czyżak, *Odrębność...*, s. 164.

¹⁴ Por. W. Organiściak, *Z badań nad karami na czci w prawie wojskowym Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVI–XVIII wieku*, „*Z Dziejów Prawa*” 1999/2, s. 64.

¹⁵ Por. G. Kuleczka, *Studia nad rzymskim wojskowym prawem karnym*, Poznań 1974, s. 110–111; W. Kutzman, *Dezercja i samowolne oddalenie w rzymskim wojskowym prawie karnym epoki pryncypatu*, „*Wojskowy Przegląd Prawniczy*” 1981/4, s. 440, E. Sander, *Das römische Militärstrafrecht*, „*Neue Folge*” 1960/103, s. 305 oraz B. Sitek, *Wymierzanie infamii za przestępstwa wojskowe. Przyczynek do studiów nad rzymskim procesem karnym*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2003/2, s. 6.

¹⁶ D. Szeleszczuk [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2017, s. 1385. Por. także T. Rybicki, *Prawo karne wojskowe rzymskie*, „*Wojskowy Przegląd Prawniczy*” 1934/1, s. 4.

¹⁷ Zob. szerzej J. Muszyński, *Niektóre zagadnienia prawne dyscypliny wojskowej w polskim przedrozbiorowym ustawodawstwie wojskowym*, „*Wojskowy Przegląd Prawniczy*” 1961/4, s. 533 oraz D. Szeleszczuk, *Degradacja w polskim wojskowym prawie karnym od XVII do XIX wieku*, „*Wojskowy Przegląd Prawniczy*” 2017/4.

¹⁸ Por. B. Łapicki, *Prawo rzymskie*, Łódź 1948, s. 50 oraz D. Szeleszczuk, *Degradacja w wojskowym prawie karnym II Rzeczypospolitej*, „*Wojskowy Przegląd Prawniczy*” 2018/4.

¹⁹ Por. S. Hoc [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, s. 1711.

znormatywizowane cechy składające się na pojęcie etosu oficera²⁰. Pełnienie służby wojskowej nierozdzielnie wiąże się nie tylko z wysokimi kwalifikacjami zawodowymi i spełnieniem odpowiednich wymagań fizycznych i psychicznych, ale także z określoną postawą moralną, prestiżem i uznaniem społecznym. Pogląd ten znajduje odzwierciedlenie w przepisach ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych²¹. Zgodnie z treścią art. 2 u.s.w.ż.z. żołnierzem zawodowym może zostać osoba posiadająca m.in. nieposzlakowaną opinię. W odniesieniu do żołnierzy zawodowych powyższe właściwości figurują przede wszystkim w Kodeksie Honorowym Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego²².

W literaturze wskazuje się, że obecnie etos oficera Wojska Polskiego kształtowany jest przez kilka podstawowych grup wartości. Pierwszą z nich stanowią wartości zawodowe, rozumiane jako zobowiązania i wymagania wynikające ze specyfiki zawodu oficera. Uznaje się je za emanację postulowanych cech zawodowych, gdyż ich realizacja służy właściwemu wykonaniu zadań. Należą do nich m.in. fachowość, odpowiedzialność, zdyscyplinowanie i karność, dbałość o podwładnych, odwaga, koleżeństwo, operatywność, lojalność wobec przełożonych. Drugą grupę tworzą wartości czysto moralne, które umożliwiają (gdy się ich przestrzega) bezkonfliktowe współzycie jednostek i grup ludzkich. Wartości te często są nazywane przymiotami osobistymi lub cnotami moralnymi. Jak zwraca się uwagę, wartości te decydują o tzw. „kręgosłupie moralnym” dowódcy, pomagają we właściwym oddziaływaniu na podwładnych, ułożeniu stosunków społecznych i realizacji powinności wychowawczych. W tej grupie wartości wyróżnia się m.in. honor, uczciwość, sprawiedliwość, takt, życzliwość, szlachetność, tolerancję, poszanowanie godności i szacunek wobec drugiego człowieka (żołnierza). Kolejną grupę stanowią tzw. wartości charakteru,

²⁰Przez pojęcie etosu należy rozumieć przeświadczenia moralne (oceny) i praktyki moralne danej społeczności lub nawet poszczególnych jej przedstawicieli. W konsekwencji skutkiem wykonywania określonego zawodu może być wytworzenie w psychice przeświadczenia o konieczności przestrzegania określonych zwyczajów nazywanych niekiedy zawodowymi. Na pojęcie etosu składają się zatem nie tylko wartości moralne i obyczajowe, ale także pewien przyjęty przez daną grupę ideał społeczny, założone cele grupy, jej światopogląd i ideologia. Przyjmuje się, że etos danej grupy zakorzeniony jest w jej tradycji i czerpie z jej dorobku. Dlatego też do zrealizowania ukształtowanego w określonym środowisku etosu zawodowego potrzeba dodatkowej wskazówki. Za taką wskazówkę uznaje się zasady etyki. Powyższe wynika z faktu, że wiedza o wykonywaniu zawodu i elementy etosu wymagają pewnego usystematyzowania. W ten sposób zrodziła się idea kodeksów etyki zawodowej. O ile bowiem pojęcie etosu odnosi się do opisu systemu norm i wartości danej zbiorowości, o tyle pojęcie etyki dotyczy opisu działania jednostki, który to opis wyznacza jej model właściwego zachowania. Stwierdza się, że kodeksy etyki zawodowej powinny stanowić werbalizację przeświadczeń już wytworzonych w danej grupie zawodowej, krystalizację wartości w niej uznawanych, refleks zachowań ocenianych w danej grupie moralnie dodatnio. Por. S. Olejnik, *Etos i etyka pracy zawodowej*, „Collectanea Theologica” 1957/3-4, s. 540-561 oraz M. Michalik, *Uwagi w sprawie «kodeksów» etyki zawodowej*, „Etyka” 1966/1, s. 169-188.

²¹Ustawa z 11.09.2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1131 ze zm.) - dalej u.s.w.ż.z.

²²Dz.Urz. MON z 2008 r. Nr 5, poz. 55. Z postanowień Kodeksu wynika, że „fundamentalnymi cnotami żołnierza zawodowego są: patriotyzm, męstwo, uczciwość, odpowiedzialność, sprawiedliwość, prawdomówność i solidarność zawodowa (...). Respektuje (on - D.S.) normy prawne i społeczne. Szanuje instytucje państwa i społeczeństwa. Cechuje go szczerłość i szacunek dla innych. Stawia zawsze dobro służby ponad ambicje osobiste (...). Nie dopuszcza się czynów, narażających na uszczerbek jego honoru i dobre imię wojska. Czynami niegodnymi żołnierza są w szczególności: zdrada Ojczyzny, tchórzostwo na polu walki, obłuda, prywata, niewywiązywanie się z przyjętych zobowiązań”.

czyli m.in. stanowczość, prawdomówność, słowność, rzetelność, skromność. Na etos oficera składają się także wartości doskonalące (kreujące), do których można zaliczyć: inteligencję, wiedzę oraz – umożliwiające jej zdobycie – pracowitość i wytrwałość, a także wartości obywatelskie, wśród których należy wymienić przede wszystkim patriotyzm²³.

Rodzaj popełnionego przestępstwa, sposób i okoliczności jego popełnienia mają potwierdzać utratę powyższych właściwości. Pozostaje zatem zgodzić się z uwagą Jarosława Majewskiego mówiącą, że merytoryczna przesłanka orzekania degradacji jest spełniona tylko wówczas, gdy sprawca całkowicie utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego. Nie wystarczy więc ustalenie, że owe właściwości uległy u sprawcy osłabieniu, ale ich „natężenie” nie spadło jeszcze poniżej koniecznego minimum²⁴.

W ocenie SN w rozpoznawanej sprawie orzeczenie degradacji nie było uzasadnione. Nie można bowiem uznać, że oskarżony utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego, nawet wobec przypisania mu przestępstwa popełnionego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, za czym przemawiać ma m.in. okoliczność, że przypisane oskarżonemu przestępstwo posiadało charakter jednostkowy, o czym świadczą niekaralność i wzorowa, wieloletnia służba oskarżonego. Należy stwierdzić, że taka ocena pozostaje jak najbardziej bezsporna.

Utrata właściwości wymaganych do posiadania stopnia wojskowego musi wynikać z oceny rodzaju czynu oraz sposobu i okoliczności jego popełnienia. Ocena ta powinna być kompleksowa i uwzględniać wszystkie komponenty (rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia). Nie może ona opierać się jedynie na niektórych czynnikach decydujących o utracie właściwości niezbędnych do posiadania stopnia wojskowego. Zasadnie przy tym podnosi się w orzecznictwie SN, że wpływu na tę ocenę nie powinny mieć inne okoliczności, takie jak zachowanie się sprawcy przed popełnieniem przestępstwa lub po nim czy też opinia środowiska²⁵. Kontynuując tę linię orzecniczą, SN stwierdził, że „posiadanie dobrych opinii służbowych czy też orzeczenie innych środków karnych nie może skutecznie tamować orzekania tytułem środka karnego degradacji. Wszak środek ten usuwa ze społeczności wojskowej żołnierzy posiadających określony stopień wojskowy, którzy swoim czynem sprzeniewierzyli się zasadom służby wojskowej pojmowanej jako «misji społecznej o wyjątkowej randze i szczególnie doniosłym charakterze»”²⁶. Potwierdzenie tej tendencji stanowi kolejny wyrok, w którym zaznaczono, że okoliczności w postaci „wzorowej służby żołnierskiej” nie można uznać za przesłankę wystarczającą do stwierdzenia, że brak jest podstaw do orzeczenia degradacji. Dla oceny celowości orzeczenia tego środka decydujące znaczenie ma rodzaj czynu, sposób i okoliczności

²³ Zob. szerzej M. Kasperski, *Przemiany wzorów osobowych kadry WP w okresie transformacji* [w:] *Tradycje i współczesność etosu oficera Wojska Polskiego*, red. M. Adamkiewicz, Warszawa 1997, s. 221; M. Marcinkowski, *Wartości moralne w edukacji żołnierzy zawodowych* [w:] *Obywatel w mundurze. Aksjologiczny wymiar funkcjonowania nowoczesnych sił zbrojnych*, red. H. Spustek, M. Bodziany, M. Smolarek, A. Gołębiowski, Wrocław 2012, s. 70.

²⁴ Por. J. Majewski [w:] *Kodeks...*, t. III, s. 925.

²⁵ Por. wyrok SN z 22.08.2000 r., WA 25/00, LEX nr 532402. Por. także S. Winik, M. Nowak, *Degradacja...*, s. 50.

²⁶ Wyrok SN z 25.08.2005 r., WA 20/05, OSNwSK 2005/1, poz. 1566.

jego popełnienia wskazujące, że sprawca utracił kwalifikacje potrzebne do posiadania stopnia oficerskiego²⁷. W orzeczeniu analizowanym w niniejszej glosie SN ugruntował to stanowisko, co należy przyjąć z zadowoleniem, zwłaszcza wobec nieuprawnionego powoływania się na dotychczasowy sposób życia prywatnego czy też przebieg kariery zawodowej jako na argumenty przemawiające za zaniechaniem orzeczenia degradacji w stosunku do sprawcy przestępstwa popełnionego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej²⁸.

Akceptując argumentację SN, trzeba podkreślić, że również okoliczność w postaci negatywnie ocenianej służby, włącznie z uprzednią karalnością za przestępstwa czy przewinienia dyscyplinarne, nie powinna przemawiać za orzeczeniem degradacji. W tym kontekście warto zauważyć, że decyzja o zastosowaniu bądź odmowa jej orzeczenia nie powinna być następstwem wartościowania dotychczasowego życia zawodowego i prywatnego żołnierza. Zaniechanie orzeczenia degradacji nie może bowiem stanowić swoistego rodzaju premii, podsumowującej dotychczasowy, pozytywnie oceniany tryb życia czy przebieg kariery zawodowej. Nie wolno również traktować degradacji jako formy represji bilansującej negatywnie oceniany przebieg służby. Należy więc odseparować decyzję o orzeczeniu degradacji od pozytywnie lub negatywnie ocenianej przeszłości żołnierza obejmującej sferę zawodową lub prywatną. Dla oceny celowości orzeczenia tego środka decydujące znaczenie ma zatem rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia wskazujące, że oskarżony utracił kwalifikacje potrzebne dla posiadania stopnia oficerskiego.

W uzasadnieniu rozstrzygnięcia SN poświęcił sporo uwagi rozważaniom dotyczącym okoliczności popełnienia przestępstwa oraz motywacji sprawcy. Problematyka ta była już wielokrotnie poruszana przez SN we wcześniejszym orzecznictwie²⁹. Okoliczności popełnienia przestępstwa to przede wszystkim czas i miejsce, jak również sytuacja, w której zostało ono popełnione (działanie w miejscu publicznym, wspólnie z innym żołnierzem, zwłaszcza młodszym). W komentowanym wyroku SN, nawiązując do wcześniejszych poglądów, ponownie podkreślił, że okoliczność, iż żołnierz zawodowy działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej i ponadto dopuszcza się przestępstwa z żołnierzami młodszymi w stopniu wojskowym, powinna na ogół skutkować orzeczeniem degradacji wobec takiego sprawcy³⁰. Dostrzegając tę zależność, SN w uzasadnieniu do glosowanego orzeczenia zauważył jednak, że

²⁷ Por. wyrok SN z 17.10.2006 r., WA 28/06, OSNwSK 2006/1, poz. 1964. Analogiczne stanowisko wyraził SN w wyroku z 16.04.2019 r., VI KA 5/19, LEX nr 2677119.

²⁸ Por. S. Winik, M. Nowak, *Degradacja...*, s. 50.

²⁹ Oceniając sposób popełnienia przestępstwa, trzeba wziąć pod uwagę cechy charakteryzujące zachowanie sprawcy, a więc – przykładowo – brutalność działania, użycie przemocy czy broni palnej, wykorzystanie podstępny, okrucieństwo, poziom zaangażowania sprawcy w realizację znamion przestępstwa. Uzasadnieniem orzeczenia degradacji będzie także fakt, że sprawca dopuścił się przestępstwa w stanie nietrzeźwości, lub chuligański charakter tego przestępstwa. Por. wyrok SN z 31.01.1979 r., Rw 408/78, OSNKW 1979/4, poz. 40. Warto również przytoczyć tezę zawartą w postanowieniu SN z 17.01.1964 r., Rw 1517/63, OSNKW 1964/5, poz. 77, gdzie podkreślono, że o „pozbawieniu sprawcy posiadanego dotychczas stopnia wojskowego w postaci wymierzenia mu kary dodatkowej – degradacji decyduje nie okoliczność, czy sprawca w chwili popełnienia przestępstwa miał na sobie mundur z właściwymi dystynkcjami, lecz sam czyn przestępny, jego pobudki i sposób jego popełnienia”.

³⁰ Por. także wyrok SN z 16.03.1979 r., Rw 60/79, OSNKW 1979/5, poz. 57.

oskarżony w ramach swojego działania w żaden sposób nie współdziałał z innymi osobami z jednostki wojskowej czy podległymi mu żołnierzami. Jego czyn nie oddziaływał zatem bezpośrednio na oblicze, prestiż oficera. Aprobując to stanowisko, można wysnuć dalej idące wnioski i sformułować tezę, że również współdziałanie z osobami z zewnątrz (cywilami) kształtuje negatywny wizerunek oficera poza środowiskiem wojskowym i powinno uzasadniać zastosowanie degradacji. Reasumując, wydaje się, że orzeczenie degradacji jest możliwe zarówno w sytuacji, gdy sprawca współdziałał z żołnierzami młodszymi stopniem bądź też z cywilnymi pracownikami wojska, jak i z cywilami niezwiązanymi w żaden sposób z wojskiem.

Wartość komentowanego orzeczenia polega również na tym, że SN podkreślił rangę degradacji, akcentując funkcję, jaką pełni ten wojskowy środek karny. Jak skonstruował SN „*ratio legis* stosowania środka karnego w postaci degradacji jest ochrona autorytetu wynikającego z posiadania stopnia wojskowego, bez którego niemożliwe jest prawidłowe funkcjonowanie wojska, mającego hierarchiczną strukturę”³¹. Według stanowiska SN, z którym trudno się nie zgodzić, popełnienie przestępstwa uzasadniającego orzeczenie degradacji obniża autorytet oficera, a zarazem godzi w prawidłowe funkcjonowanie wojska.

Pozycja współczesnego oficera opiera się przede wszystkim na autorytecie. Autorytet to ogólnie uznana czyjaś powaga, wpływ, znaczenie. Autorytet to zespół różnorodnych właściwości, a zwłaszcza poważanie, jakim darzony jest człowiek, np. w grupie, środowisku pracy, które skłania, bez nakazu i strachu przed sankcjami, do podporządkowania się jego nakazom, zakazom, opiniom. Autorytet stwarza możliwość kierowania innymi ludźmi. Podporządkowanie się człowiekowi pełniącemu rolę autorytetu wynika z pozytywnej oceny cech osobowości, a nie obawy przed karą³². Powyższa wykładnia dotyczy nie tylko autorytetu formalnego, lecz także nieformalnego, który opiera się przede wszystkim na wiarygodności. Autorytetu nie osiąga się ani poprzez normy, ani z czyjegokolwiek nadania. Zdobywa się go własnym przykładem i postawą. Dla budowania autorytetu ważna jest spójność pomiędzy tym, co się mówi i czego się wymaga od innych, a osobistą postawą, co stanowi wyraz odpowiedzialności za kształtowanie właściwych postaw podwładnych. Zachowanie wbrew etosowi pozbawia oficera autorytetu, a tym samym uniemożliwia mu pozytywne oddziaływanie na podległych mu żołnierzy. Oficer bez autorytetu staje się „dysfunkcyjny”, co niesie ze sobą konsekwencję w postaci obniżenia poziomu dyscypliny. Redukcji ulegają zdolności przywódcze oraz – finalnie – zdolność do realizacji zadań stawianych przed wojskiem. Bez kompetentnego dowódcy, cieszącego się autorytetem i obdarzonego odpowiednimi cechami i umiejętnościami, sprawność dowodzenia może zostać zakłócona, a wtedy realizacja założonych celów i zadań staje się zagrożona. Przełożony (oficer) ma za zadanie poprzez swój autorytet zmusić podwładnych do wykonania określonych zadań i czynności będących jego suwerennymi decyzjami bądź też prerogatywami nadanymi mu przez wyższe dowództwo do realizacji. Powinien on w każdej sytuacji ucieleśniać konsekwencję

³¹ Wyrok SN z 19.02.2020 r., I KA 10/19, LEX nr 3056892.

³² Por. J. Borkowski, M. Dyrda, L. Kanarski, B. Rokicki, *Słownik terminów w zakresie psychologii dowodzenia i zarządzania*, Warszawa 2000, s. 16.

i uczciwość, które stanowią podstawę przywództwa, co ma także istotne znaczenie dla podwładnych. Żołnierze chcą wierzyć, że ich przełożony jest bezwzględnie i krystalicznie uczciwy, zarówno w pracy, jak i w życiu prywatnym. Te wzajemne relacje pomiędzy autorytetem a oddziaływaniem na innych trafnie ujął Władysław Witwicki słowami: „Przed każdym dowódcą tupią żołnierskie buty na baczność i podczas defilady – a tylko przed niektórymi defilują dusze”³³. W dobie relatywizmu, załamania się zasad moralnych, spadku rangi uniwersalnych wartości oraz braku autorytetów dobrze się stało, że SN tę prawdę wyartykułował i potwierdził. Warto również zauważyć, że SN dostrzega zależność, iż autorytet instytucji (wojska) opiera się na autorytecie jednostek, a skaza na jednym elemencie struktury hierarchicznej nie pozostaje obojętna dla wizerunku i postrzegania całości.

W dotychczasowym orzecznictwie SN akcentowano szczególnie, że wymierzenie żołnierzowi środka karnego w postaci degradacji jest uzasadnione zwłaszcza w razie popełnienia przez niego przestępstwa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Nie można jednak traktować tego równoznacznie z tym, że żołnierz utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego, ani tym bardziej automatycznie wiązać z obowiązkiem orzeczenia degradacji. Popełnienie przestępstwa w ww. celu winno stanowić asumpt dla sądu, aby dokonał szczególnie wnikliwej oceny celowości orzeczenia degradacji, a decyzja o niezastosowaniu tego środka karnego powinna być uzasadniona szczególnymi okolicznościami danej sprawy³⁴. W tym kontekście warto przytoczyć opinię Andrzeja Marka, zdaniem którego, uzależnienie wymierzenia kary degradacji od przyjęcia, że żołnierz działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, jest „znaczną przesadą”³⁵. W kontekście przedmiotowej sprawy pogląd ten należy podzielić.

Dla głosowanego rozstrzygnięcia istotne znaczenie miała kwestia, że oskarżony nie dopuścił się przestępstw związanych z gospodarowaniem publicznymi środkami, ale jak wyartykułował to SN, „oskarżony działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, niemniej jego nieprawidłowe zachowanie dotyczyło świadczenia, które w rzeczywistości mu przysługiwało i związane było ze sferą jego uprawnień pracowniczych, a nie bezpośrednio z pełnioną służbą wojskową, wykonywaniem zadań (...). Oskarżony nie wykorzystywał tym samym wprost sposobności wynikających ze służby”³⁶, np. dysponowania określonymi środkami finansowymi czy materiałami będącymi na wyposażeniu armii. Należy zaznaczyć, że możliwość wymierzenia żołnierzowi środka karnego w postaci degradacji następuje nie tylko w wyniku popełnienia przez niego przestępstwa godzącego w interesy służby wojskowej. Także popełnienie jakiegokolwiek innego przestępstwa umyślnego może uzasadniać jego zastosowanie. Jak trafnie podkreślił SN, okoliczność, że popełnione przez żołnierza przestępstwo nie narusza interesu wojskowo-służbowego, lecz dotyczy prywatnej bądź osobistej sfery życia, nie stanowi przeszkody do orzeczenia degradacji, jeżeli zachodzą przesłanki określone w art. 327 § 2 k.k.³⁷

³³ W. Witwicki, *Psychologia a wojsko*, Warszawa 1938, s. 14.

³⁴ Por. W. Marcinkowski, *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 127.

³⁵ Por. A. Marek, *Kodeks...*, s. 592.

³⁶ Wyrok SN z 19.02.2020 r., I KA 10/19, LEX nr 3056892.

³⁷ Por. wyrok 7 sędziów SN z 20.08.1970 r., RNw 42/70, OSNKW 1970/11, poz. 136.

W kontekście komentowanego orzeczenia warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt wyraźnie podkreślony w uzasadnieniu wyroku, gdzie stwierdzono, iż „oskarżony przed sądem przyznał się do winy, złożył obszernie wyjaśnienia a nadto naprawił w całości szkodę, zwracając wypłaconą kwotę (...). Oskarżony poniósł nadto dolegliwość finansową wynikającą z wykonania kary grzywny, której wymiar nie miał charakteru symbolicznego”³⁸. Odnosząc się do tej argumentacji trzeba zauważyć, że realizacja celu sprawiedliwościowego wymaga, ażeby kara była proporcjonalna do winy oraz ciężaru przestępstwa. W przypadku orzeczenia degradacji przedmiotem oceny sądu nie powinien być wyabstrahowany środek karny, ale kara rozumiana jako suma dolegliwości, mająca w konsekwencji realizować cele kary. Trafnie bowiem zwraca się uwagę, iż ilekroć obok kary orzekany jest jednocześnie środek karny, tworzy się karę o nowej jakości (surowości)³⁹, co powinno dawać asumpt do kompleksowego ujmowania dolegliwości jako sumy wynikającej z zastosowania kary oraz środka karnego. Suma tej dolegliwości nie powinna przekraczać stopnia winy⁴⁰. Rolą sądu jest więc odpowiedni dobór poszczególnych składników orzeczenia, ażeby zostały zrealizowane dyrektywy wymiaru kary⁴¹. Sytuacja, gdy dolegliwość wynikająca z orzeczonych przez sąd kar i środków karnych będzie nadmierna, tzn. zbyt surowa, może stać się podstawą zarzutu rażącej niewspółmierności kary, co stanowić może tzw. względną przyczynę odwoławczą (art. 438 pkt 4 Kodeksu postępowania karnego⁴²)⁴³. Za jak najbardziej słuszną, w kontekście sprawiedliwości kary, uznaje się także konieczność uwzględnienia całokształtu ujemnych konsekwencji czynu, które dotyczą sprawcę, w tym także i tych wynikających z innych przepisów, norm moralnych i społecznych⁴⁴. Orzekając degradację, sąd powinien mieć na względzie także skutki skazania, immanentnie związane z tym wojskowym środkiem karnym. Dlatego orzekanie tego najsurowszego spośród wojskowych środków karnych powinno być wyważone i poprzedzone gruntowną analizą, czy całokształt karnoprawnych środków reakcji na przestępstwo odpowiada stopniowi winy sprawcy. Dopiero takie całościowe ujęcie odpowiada w pełni zasadzie proporcjonalności. Ta kompleksowa ocena powinna uwzględniać fakt, że degradacja – swoistego rodzaju infamia niwecząca pozycję skazanego – niesie za sobą, obok dolegliwości ściśle związanych ze zwolnieniem ze służby wojskowej, także konsekwencje natury finansowej w postaci utraty źródła dochodu i prawa do zaopatrzenia emerytalnego. Pociąga za sobą także całkowite przekreślenie dotychczasowych osiągnięć zawodowych. Z praktyki wynika, że sprawcy przestępstw, wobec których można orzec degradację, skłonni są poddać

³⁸Wyrok SN z 19.02.2020 r., I KA 10/19, LEX nr 3056892.

³⁹Zob. M. Szewczyk, *Uwagi dotyczące niektórych kar dodatkowych w kodeksie karnym*, „Państwo i Prawo” 1988/5, s. 104.

⁴⁰Tak SN w wyroku 7 sędziów z 17.04.1973 r., V KRN 595/72, OSNKW 1973/12, poz. 154.

⁴¹Zob. S. Zabłocki, *Glosa do wyroku SN z 29.3.1977 r.*, VI KRN 395/76, OSPiKA 1977/10, poz. 171.

⁴²Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.).

⁴³Zob. uchwała SN z 23.04.2002 r., I KZP 12/02, OSNKW 2002/7-8, poz. 50.

⁴⁴Zob. K. Buchała [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 k.k.*, K. Buchała, A. Zoll, Warszawa 1998, s. 379.

się bezwzględnej karze pozbawienia wolności w zamian za zachowanie stopnia wojskowego, a w konsekwencji uprawnień emerytalnych⁴⁵.

Mając na uwadze powyższe, wydaje się, że SN trafnie przyjął, że orzeczenie wobec oskarżonego środka karnego w postaci degradacji nie było konieczne. Należy zgodzić się z konkluzją SN, że oskarżony, pomimo iż niewątpliwie naruszył etos oficera, nie utracił właściwości wymaganych do posiadania stopnia wojskowego, nawet wobec przypisania mu przestępstwa popełnionego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Biorąc pod uwagę rodzaj popełnionego przestępstwa, sposób oraz okoliczności ich popełnienia, trzeba skonstatować, że degradacja zarezerwowana jest dla bardziej drastycznych przypadków niż ten ujęty w niniejszej analizie.

Bibliografia

1. Borkowski J., Dyrda M., Kanarski L., Rokicki B., *Słownik terminów z zakresu psychologii dowodzenia i zarządzania*, Warszawa 2000.
2. Buchała K. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 k.k.*, K. Buchała, A. Zoll, Warszawa 1998.
3. Czyżak M., *Odrębność polskiego prawa karnego wojskowego wobec prawa karnego powszechnego*, Warszawa 2010.
4. Hoc S. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
5. Janiszowski-Downarowicz R., *Wojskowe środki karne [w:] Środki karne po nowelizacji w 2015 r.*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2016.
6. Kasperski M., *Przemiany wzorów osobowych kadry WP w okresie transformacji [w:] Tradycje i współczesność etosu oficera Wojska Polskiego*, red. M. Adamkiewicz, Warszawa 1997.
7. Kuleczka G., *Studia nad rzymskim wojskowym prawem karnym*, Poznań 1974.
8. Kutzman W., *Dezercja i samowolne oddalenie w rzymskim wojskowym prawie karnym epoki pryncypatu*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1981, nr 4.
9. Łapicki B., *Prawo rzymskie*, Łódź 1948.
10. Majewski J. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, t. III. Komentarz do art. 278–363*, red. A. Zoll, Warszawa 2006.
11. Marcinkowski M., *Wartości moralne w edukacji żołnierzy zawodowych [w:] Obywatel w mundurze. Aksjologiczny wymiar funkcjonowania nowoczesnych sił zbrojnych*, red. H. Spustek, M. Bodziany, M. Smolarek, A. Gołębiowski, Wrocław 2012.
12. Marcinkowski W., *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2011.
13. Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007.
14. Michalik M., *Uwagi w sprawie «kodeksów» etyki zawodowej*, *Etyka* 1966, nr 1.
15. Muszyński J., *Niektóre zagadnienia prawne dyscypliny wojskowej w polskim przedrozbiorowym ustawodawstwie wojskowym*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1961, Nr 4.
16. Olejnik S., *Etos i etyka pracy zawodowej*, *Collectanea Theologica* 1957, nr 3–4.
17. Organiściak W., *Z badań nad karami na czci w prawie wojskowym Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVI–XVIII wieku*, *Z dziejów Prawa* 1999, nr 2.

⁴⁵Por. S. Winik, M. Nowak, *Degradacja...*, s. 45.

18. Ossowska M., *Ethos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 2014.
19. Przyjemski S., *Prawo karne wojskowe*, Gdańsk 1999.
20. Rybicki T., *Prawo karne wojskowe rzymskie*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 1934, nr 1.
21. Sander E., *Das römische Militärstrafrecht*, Neue Folge 1960, Band 103.
22. Sitek B., *Wymierzanie infamii za przestępstwa wojskowe. Przyczynek do studiów nad rzymskim procesem karnym*, *Studia Prawnoustrojowe* 2003, nr 2.
23. Szeleszczuk D. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2017.
24. Szeleszczuk D., *Degradacja w polskim wojskowym prawie karnym od XVII do XIX wieku*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2017, nr 4.
25. Szeleszczuk D., *Degradacja w wojskowym prawie karnym II Rzeczypospolitej*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2018, nr 4.
26. Szewczyk M., *Uwagi dotyczące niektórych kar dodatkowych w kodeksie karnym*, *Państwo i Prawo* 1988, nr 5.
27. von Clausewitz C., *O wojnie*, t. 1, Warszawa 1958.
28. Winik S., Nowak M., *Degradacja w praktyce – problematyka możliwości podmiotowego rozszerzenia stosowania środka karnego*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2019, nr 4.
29. Witwicki W., *Psychologia a wojsko*, Warszawa 1938.
30. Zabłocki S., *Glosa do wyroku SN z 29.3.1977 r., VI KRN 395/76*, *OSP i KA* 1977, nr 10.
31. Ziółkowska A. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2016.